

NORGES HØYESTERETT

Den 29. juni 2017 avsa Høyesterett dom i

HR-2017-1298-A, (sak nr. 2017/562), straffesak, anke over dom,

A (advokat Halvard Helle)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (statsadvokat Jeanette Hagene Knutsen)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Matheson**: Saken gjelder straffutmåling for overtredelse av kulturminneloven.
- (2) Vestfold og Telemark statsadvokatembeter satte 8. juni 2016 A under tiltale etter straffeloven 1902 § 255 for underslag av funn av en rekke løse kulturminner fra oldtid og middelalder. Videre gjaldt tiltalen overtredelse av kulturminneloven § 27 første straffalternativ, jf. § 13 for ikke å ha meldt fra til politi eller fagmyndighet om funnene av disse kulturminnene. Ytterligere gjaldt tiltalen innførsel av en kulturgjenstand som var ulovlig utført fra et annet land, jf. kulturminneloven § 27 første straffalternativ, jf. § 23a.
- (3) Ved Larvik tingretts dom 30. august 2016 ble A funnet skyldig i samsvar med tiltalen for så vidt gjaldt underslag og unnlatt rapportering av funn av til sammen 22 gjenstander og én mynt. Funnene var gjort i perioden januar 2009 til september 2015 i Larviksområdet, blant annet ved søk med metalldetektor. Domfellelsen gjaldt følgende løse kulturminner:
 - Mynt av sølv, 4 skilling dansk
 - Pæreformet vektlodd (50,3 g)
 - Pæreformet vektlodd (3,4 g)
 - Sylindrisk vektlodd av bly eller kobberlegering
 - Sylindrisk vektlodd av kobberlegering (35,3 g)
 - Sylindrisk vektlodd av kobberlegering (26,1g)
 - Miniaturrøks av bly
 - Trapeformet vektlodd av bly (27,9 g)
 - Trapeformet/rektangulært vektlodd av bly (15,9 g)
 - Trapeformet/rektangulært vektlodd av bly (59,5 g)

- Trapesformet/rektangulært vektlodd av bly (116,4 g)
- Trapesformet/rektangulært vektlodd av bly (27,8 g)
- Segmentformet/halvkuleformet vektlodd av bly (15,1 g)
- Kuleformet vektlodd av kobberlegering med flate poler (4,1 g)
- Segmentformet/halvkuleformet vektlodd av bly (11,1 g)
- Spinnehjul av bly
- Distalfragment av mikroflekk av flint
- Avslag av flint
- Avslag av flint med konkav retusj
- Fragment av flint med retusj langs alle kanter
- Avslag av flint
- Avslag av flint med konkav retusj
- Prikkhugget trinnøksdel av bergart

- (4) Tiltalte ble også dømt for ulovlig innførsel fra Sverige av en skafthulløks av bergart.
- (5) Tingretten utmålte en straff av fengsel i 21 dager og inndro de to metalldetektorene som var blitt benyttet.
- (6) Domfelte anket straffutmålingen til Agder lagmannsrett. Om det straffbare forholdet uttaler lagmannsretten:

"I tråd med tiltaltes forklaring i lagmannsretten legges det til grunn at han begynte med metallsøking som hobby i 2009. Tiltalte hadde innledningsvis liten kunnskap om lovverket som regulerer funn av kulturminner, og satte i gang uten ytterligere undersøkelser. Han var ikke en del av metallsøkermiljøet i Larvik, men fulgte med på Facebook og sosiale medier.

Etter anslagsvis ett år ble han klar over sin plikt etter kulturminneloven § 13 annet ledd om snarest mulig å melde funn av løse kulturminner til politiet eller kulturminnemyndigheten og om at funn tilhørte staten. Han fortsatte likevel med virksomheten. Han meldte ikke fra om funn og beholdt gjenstandene selv. Tiltalte har stort sett søkt på dyrket mark og på strendene i Larviksområdet. Han spurte grunneierne om tillatelse før han startet søk. Gjenstandene har han stort sett oppbevart hjemme i lynlåsposer. Han ønsket at det han fant skulle være tilgjengelig for andre, og har stilt ut gjenstander i glassmonter i den private samlingen i Sjøhistorisk magasin i Fredriksvern Verft i Stavern.

Han forklarte at han ønsket å 'redde gjenstander fra pløgen' og at han ikke har solgt noe videre da han mener at dette hører til i Larvik. Han var forberedt på en eller annen form for reaksjon etter hvert, og så for seg en refs fra fylkesarkeologen eller noe liknende. Han ga uttrykk for at med kjennskap til at han kunne bli anmeldt til politiet og straffet, ville han ha meldt fra om gjenstandene han fant.

Lagmannsretten mener at tiltalte over tid har utvist et fast kriminelt forsett. Han har samlet og beholdt løse kulturminner gjennom 6 år, til tross for at han det meste av tiden har vært klar over at gjenstander fra inntil 1537 tilhører staten etter kulturminneloven § 12 og at han har meldeplikt om funn etter § 13 annet ledd. Det samme gjelder mynter fra før 1650."

- (7) Lagmannsretten tok ved straffutmålingen utgangspunkt i en straff av fengsel i 27 dager, men fant i lys av domfeltes tilståelse 21 dager passende. Anken ble etter dette forkastet ved dom 10. februar 2017.

(8) A har påanket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Anken gjelder straffutmålingen. Det er anført at det ikke er grunnlag for å anvende ubetinget fengselsstraff.

(9) *Mitt syn på saken*

(10) Kulturminneloven deler kulturminnene inn i fire kategorier; automatisk fredete kulturminner (kapittel II), løse kulturminner (kapittel III), skipsfunn og fartøyvern (kapittel IV) og fredning ved enkeltvedtak (kapittel V).

(11) Nærmere angitte ting fra oldtid og middelalder inntil år 1537 er etter § 12 første ledd bokstav a løse kulturminner og statens eiendom. Det samme gjelder mynter fra før år 1650, jf. § 12 første ledd bokstav b. Foreliggende sak gjelder løse kulturminner.

(12) Ingen må skade løse kulturminner, jf. § 13 første ledd første punktum. Videre heter det i § 13 andre ledd:

"Finner av løse kulturminner plikter snarest mulig å melde funnet til vedkommende politimyndighet på stedet eller til vedkommende myndighet etter loven her."

(13) Hvor lang tid en finner har på seg til å melde funnet, vil kunne variere. Det er antatt at det må kunne tillegges vekt om funnet ble gjort etter bevisst søking i grunnen, eller om det var av mer tilfeldig karakter, jf. Holme (red.), Kulturminnevern, Bind II Kulturminneloven med kommentarer, Økokrim, 2. utgave 2005 side 115. Jeg er enig i en slik differensiering.

(14) Frem til 1992 ble overtredelse av kulturminneloven straffet med bøter. I grove tilfeller kunne straffen settes til fengsel inntil seks måneder. Lovens reaksjonsnivå ble etter hvert ansett å ligge for lavt. I forslaget til endring av straffebestemmelsen i § 27 uttalte departementet, jf. Ot.prp. nr. 51 (1991–1992) på side 18:

"Hovedformålet med forslaget om å endre straffebestemmelsen er å heve strafferammen for brudd på kulturminneloven. Gjeldende strafferamme er bøter og i grove tilfelle fengsel i 6 måneder. Den strafferettslige praksis som har vært ført hittil, viser på ingen måte alvorlet i ødeleggelse av uerstattelige verdier som brudd på kulturminneloven ofte representerer. Departementet mener det er viktig at straffebestemmelsens maksimalstraff signaliserer at samfunnet ser alvorlig på overtredelser av lovverk som har som formål å verne ikke-fornybare ressurser."

(15) I proposisjonen ble det vist til at det var store variasjoner i straffesakene innen kulturminnevernet, og at den mest alminnelige overtredelsen gjaldt ødeleggelse av automatisk fredete kulturminner (gravhauger, boplasser mv.). Dette skjedde gjerne i forbindelse med nydyrkingstiltak, masseuttak og andre utbyggingstiltak. Mer alvorlige overtredelser hvor kulturminner var blitt ødelagt skjedde ofte der de var til hinder for gjennomføringen av ønskede utbyggingstiltak. Videre het det i proposisjonen:

"Anmeldelser for brudd på kulturminneloven har ofte resultert i henleggelse etter liten eller ingen etterforskning. I de tilfellene det har vært utferdiget forelegg eller tatt ut tiltale har reaksjonene vært milde. Konsekvensen av den strafferettslige praksis som til nå har vært den dominerende, er liten respekt for de verneverdier kulturminnene representerer. Dette kan resultere i holdninger som at lovbrudd lønner seg. Brudd på kulturminneloven innebærer ofte at uerstattelig kildemateriale for innsikt i og forståelse av vår tidligste historie, går tapt for alltid. Man får dermed ikke nyttiggjort seg det kunnskapspotensiale som ligger i de fredete kulturminnene. Det er her viktig å være

klar over at kulturminnene representerer den eneste kunnskapskilden til denne delen av vår historie."

- (16) Ved lovendringen ble utgangspunktet for straffen satt til bøter eller fengsel inntil ett år, og § 27 ble senere lydende:

"Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer forbud, påbud, vilkår eller bestemmelser gitt i eller i medhold av loven her, straffes med bøter eller fengsel i inntil 1 år. Under særdeles skjerpene omstendigheter kan fengsel i inntil 2 år anvendes."

- (17) Samtidig med innføring av den økte strafferammen, ble lovens formålsbestemmelse endret. Det ble fastsatt at kulturminneloven skal sikre at kulturminnene "vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning", jf. § 1 første ledd. Av Ot.prp. nr. 51 (1991–1992) side 7 fremgår at man med dette har uttrykt at kulturminnevernet er et element i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning, og at dette vernet har betydning som en del av miljøvernforvaltningen.
- (18) Lovgiver har etter mitt syn med dette gjort kulturminneloven til del av den alminnelige miljølovingen. Dette innebærer blant annet at den generelle utviklingen i straffenivået for miljøkriminalitet generelt også må få betydning for den strafferettslige bedømmelsen av kulturminnekriminalitet.
- (19) Jeg nevner at selv om lovendringen i 1992 ut fra motivuttalelsene særlig synes å være begrunnet ut fra et behov for å hindre handlinger med kortsiktige økonomiske vinningsmotiv hos utbyggere o.l. der automatisk fredete kulturminner etter lovens kapittel II blir ødelagt, kan man ikke derav slutte at straffskjerpelsen bare er innrettet mot den type overtredelser, eller mot overtredelser som hovedsakelig har et økonomisk motiv. Det er i så måte god tradisjon for at domstolene innenfor de rammer som gjelder, responderer på kriminalitetsutviklingen gjennom straffutmålingspraksis, jf. eksempelvis Rt-2000-1852 på side 1854 (kioskran), Rt-2011-765 avsnitt 20 (mobile vinningskriminelle) og Rt-2013-1153 avsnitt 17 (lommetyverier av mobiltelefon). Det er videre på det rene at lovgiver har et skjerpet syn på miljøkriminalitet generelt og ikke bare på visse handlinger. Jeg viser her til Rt-2011-10 avsnitt 21 og 22 der førstvoterende uttaler:

"(21) At lovgiveren ser strengt på miljøkriminalitet, illustreres også av flere lover som er vedtatt siden 2000. Lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann § 63 oppstiller således en øvre strafferamme på fengsel inntil to år. Det samme gjelder for lov 17. juni 2005 nr. 79 om akvakultur § 31, mens lov 6. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av viltlevande marine ressursar § 64, lov 5. juni 2009 nr. 35 om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner § 20 og lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold § 75 oppstiller en øvre strafferamme på fengsel inntil tre år. Selv om lov 27. juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling § 32-9 ikke kommer til anvendelse i denne saken, nevner jeg likevel at denne bestemmelsen for grove overtredelser åpner adgang til å anvende fengsel inntil to år.

(22) Denne utviklingen viser at lovgiveren - ikke minst på bakgrunn av en erkjennelse av det økende behovet for å verne miljøet - har vedtatt stadig strengere straffebestemmelser. Selv om dette ikke har gitt seg utslag i at strafferammen i plan- og bygningsloven § 110 har blitt endret, må det likevel ved utmålingen av bøtestraffen legges vekt på den skjerpete holdningen til miljøkriminalitet som avspeiles i den omtalte lovgivningen."

- (20) Reaksjonsfastsettelsen ved miljølovbrudd må etter dette foretas i lys av det generelt strenge synet på miljøkriminalitet. Ved utmålingen må straffen som virkemiddel for å

sikre kulturminnene som kunnskapskilde til vår historie – altså straffens allmennpreventive virkning på dette feltet – stå sentralt.

- (21) Jeg kan i likhet med lagmannsretten ikke se at det finnes rettspraksis som gir direkte veiledning for utmålingen i foreliggende sak.
- (22) På bakgrunn av de utgangspunktene jeg her har nevnt, går jeg så over til den konkrete utmålingen.
- (23) Ved valg av reaksjonsform vil handlingens art, konsekvens og omfang, samt graden av skyld stå sentralt.
- (24) Lagmannsretten har på bakgrunn av sakkyndige rapporter lagt til grunn at de aktuelle gjenstandene har begrenset økonomisk verdi; "anslagsvis noen tusen kroner ved salg over internett eller på messer". Deretter heter det:

"Gjenstandenes kulturhistoriske verdi har klart størst betydning når handlingens objektive grovhet skal vurderes.

Lagmannsretten påpeker at alle funn av løse kulturminner er viktige, og inngår som deler i det som kan beskrives som samfunnets kollektive hukommelse. Fylkesarkeolog Orten Lie forklarte at selv om gjenstandene i seg selv har kulturhistorisk interesse, er det funnstedet eller funnkonteksten som er av størst historisk betydning. Selv om kulturminnene nå overtas av rette myndighet er eksakt viten om konteksten tapt."

- (25) Med dette fremtrer overtredelsen av § 13 andre ledd om unnlatt rapportering av funn som det mest sentrale for straffutmålingen. Den ulovlige innførselen av én enkelt kulturgjenstand fra Sverige har begrenset betydning i den forbindelse.
- (26) Som pekt på av lagmannsretten, er det – i følge sakkyndige – funnstedet eller funnkonteksten som er av størst historisk betydning. Jeg legger dette til grunn. Synspunktet er nærmere utdypet i rapporten fra Kulturhistorisk museum som er fremlagt i saken, og der arkeolog Grøtting skriver følgende om konsekvensen av unnlatt rapportering:

"Siden funnkonteksten er ukjent, minsker den kulturhistoriske verdien for både vektloddene fra jernalder/middelalder og spinnehjulet fra middelalder. Hvis disse gjenstandene kunne sies å stamme fra gårder eller områder der det tidligere er, eller på et senere tidspunkt vil bli, påvist førreformatisk/forhistorisk aktivitet, ville gjenstandenes kulturhistoriske verdi og deres forskningspotensiale øke. Begge typer gjenstander er relativt vanlige i norsk sammenheng, og deres kulturhistoriske verdi og deres potensiale som forskningsobjekter bestemmes derfor mer ut fra deres umiddelbare kontekst enn deres sjeldenhet."

- (27) Meldeplikten skal ivareta behovet for å sikre kontekst og mulighetene for å etablere den sanne kulturhistorien. Ved praktiseringen av det strafferettslige vern av løse kulturminner, kan man derfor ikke bare ha vernet av gjenstandene for øyet, men også betydningen av konteksten de inngår i.
- (28) Som allerede gjengitt fra lagmannsrettens dom, har tiltalte samlet og beholdt løse kulturminner over en periode på seks år. Videre har han som beskrevet, det meste av tiden vært klar over at løse kulturminner etter loven tilhører staten og at funn er meldepliktige. Som jeg tidligere har nevnt, må den som bevisst søker etter kulturminner være svært

aktpågiven med å overholde meldeplikten. Det er i så måte særlig skjerpene at domfelte i en slik situasjon, bevisst har satt meldeplikten til side.

- (29) Jeg finner det også skjerpene at unnlatsen har pågått over så lang tid og dessuten har hatt et visst omfang. Det er altså ikke tale om noen enkeltstående handling, eller handlinger begått over en begrenset periode. Selv om antallet løse kulturminner som ligger til grunn for domfellelsen, er relativt begrenset, må leteaktiviteten nødvendigvis ha hatt noe omfang for å frembringe et slikt antall løse kulturminner. Det er da særdeles viktig at den som er en aktiv leter, er seg sitt kulturhistoriske ansvar bevisst og etterlever lovens bestemmelser.
- (30) Etter mitt syn er det ikke formildende at aktiviteten i noen grad har vært åpen ved at funnene er blitt utstilt i en privat samling i Stavern som er åpen for publikum om sommeren. Tilgjengeliggjøringen av funnene for allmennheten reparerer ikke at konteksten de har inngått i, er tapt.
- (31) Med utgangspunkt i den svært lange perioden aktivitetene har pågått, finner jeg ikke domfeltes tilbud om å påvise funnstedene overfor politiet, realistisk – særlig ikke i lys av den nøyaktighet som må kreves for at påvisningen skal være meningsfylt.
- (32) Den likegyldighet domfelte har utvist med hensyn til etterlevelse av kulturminnelovens bestemmelser, gjør at allmennpreventive hensyn etter mitt syn taler for en ubetinget reaksjon. Metallsøking er etter det opplyste økende i popularitet samtidig som det er grunn til å tro at det skjer en underrapportering av funn. Jeg er enig med lagmannsretten i at det er av vesentlig betydning for vernet av løse kulturminner at manglende melding til myndighetene og underslag av slike gjenstander møtes med følbare reaksjoner. Domfeltes langvarige og faste forsett om å sette kulturminnelovens regler til side må etter min oppfatning lede til at det utmåles en ubetinget fengselsstraff.
- (33) Lagmannsretten har tatt utgangspunkt i en straff av fengsel i 27 dager og etter fradrag for tiltaltes tilståelse funnet 21 dager passende. Etter mitt syn ligger lagmannsrettens utgangspunkt for straffen noe høyt. Samtidig ligger tilståelsesfradraget vesentlig over det som er vanlig, uten at jeg kan se noe grunnlag for det.
- (34) Jeg ser det slik at behovet for en følbare reaksjon og hensynet til allmennprevensjonen er tilstrekkelig ivaretatt allerede ved idømmelse av en ubetinget fengselsstraff for et forhold som dette.
- (35) Det bør derfor tas utgangspunkt i en straff av fengsel i 16 dager. Etter fradrag for tilståelse settes straffen til fengsel i 14 dager.
- (36) Jeg stemmer for denne

D O M :

I lagmannsrettens dom gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 14 – fjorten – dager.

- (37) Dommer **Normann:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (38) Dommer **Bergh:** Likeså.
- (39) Dommer **Arntzen:** Likeså.
- (40) Dommer **Matningsdal:** Likeså.
- (41) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

I lagmannsrettens dom gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 14 – fjorten – dager.

Riktig utskrift bekreftes: